

TUR232 ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ GRAMERİ

(1. HAFTA)

Giriş

XIII. yüzyılın başlarından XV. yüzyılın sonlarına kadar Anadolu ve Rumeli’de kullanılan, Oğuz temelindeki Türkçe olup Batı Türkçesinin ilk dönemini oluşturur. Batı Türkçesinin ilk dönemini teşkil eden bu Eski Anadolu Türkçesi bilhassa Türkçe bakımından kendisinden sonraki iki devreden çok farklıdır. Bu devreye Batı Türkçesinin bir oluş, bir kuruluş devresi olarak bakmak yerinde olur. Batı Türkçesini Eski Türkçeye bağlayan birçok bağlar bu devrede henüz kendisini iyice hissettirmektedir. Bu devreden sonraki Türkçede gördüğümüz birçok yeni şekiller bu devrede henüz Eski Türkçedeki eski şekillerinin izlerini taşımaktadırlar.

Eski Anadolu Türkçesi bir taraftan böylece Eski Türkçenin izlerini taşıırken diğer taraftan köklerde ve eklerde bazı ses ve şekil ayrılıkları göstermek suretiyle Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinden biraz farklı bir durum arz eder. Öyle ki Batı Türkçesi içinde Türkçe bakımından mevcut başlıca değişiklikler bu devre ile bundan sonraki iki devre arasındaki değişikliklerdir. Başka bir ifadeyle Batı Türkçesini yalnız Türkçe bakımından devrelere ayrılacak olursa Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıca - Türkiye Türkçesi diye ikiye ayırmak gerekir. Osmanlıca ile Türkiye Türkçesi arasında Türkçe bakımından, Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlıcanın ilk dönemlerine taşan birkaç şekil dışında, bariz bir ayrılık yoktur.

Eski Anadolu Türkçesi yabancı unsurlar bakımından denilebilir ki Batı Türkçesinin en temiz devridir. Bu devirde Türkçeye Arapça ve Farsça unsurlar girmeğe başlamıştır. Fakat bu unsurlar kesifliğini yavaş yavaş arttırmış ve ancak devrenin sonlarında geniş bir istilâ başlangıcı hâlini alarak Osmanlıcanın doğuşunu hazırlamıştır. Eski Anadolu metinlerinde görülen Arapça ve Farsça kelimeler henüz çok fazla olmadığı gibi devrenin sonlarına doğru artan terkipler de henüz açık ve basit bir durumdadır. Yabancı unsurlar bakımından bu devirde manzum ve mensur metinler arasında da oldukça fark vardır.

Gittikçe artan yabancı kelime ve terkipler daha çok nazım dilinde görülür. Nesir dili ise çok temiz ve duru bir Türkçe olarak devrenin sonunda bile Arapça ve Farsça kelimeler ve bilhassa terkiplerden mümkün olduğu kadar uzak kalmıştır. 15. asrın ortalarına doğru ikinci Murat devrinde geniş bir kültür hamlesinin ifadesi olarak meydana getirilen telif ve tercüme pek çok Türkçe eserin dili bunu açıkça göstermektedir. Nazım dilinde ise, şiirin Fars taklitçiliği üzerine kurulması ve vezin, şekil zaruretleri yüzünden duruluk çok muhafaza edilememiş ve Türkçedeki gelişmeler bakımından devre daha bitmeden, 15. asırda, basit de olsa terkipler ve yabancı kelimeler adam akıllı çoğalmış ve Türkçeyi sarmıştır. Bu yüzden asrın ikinci yarısı Osmanlıcanın temelini atan, onun başlangıcını teşkil eden bir devir olmuş, Eski Anadolu Türkçesi Türkçe hususiyetleri bakımından devrini ancak Osmanlıcanın başlarında tamamlamıştır.

Eski Anadolu Türkçesinin cümle yapısı ise Türkçenin başlangıçtan bugüne kadar hep aynı kalan normal cümle yapısı dışına çıkmamıştır. Gerek nesirde, gerek şiirde Türk cümlesi bu devirde normal, sade, anlaşılabilir, unsurları yerli yerinde ve doğru cümle olarak kalmış, tercüme sadakati yüzünden nadir olarak kırıldığı yerler dışında, umumiyetle sağlam yapısını muhafaza ederek Osmanlıca devrine girmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi, gramer şekilleri bakımından kısmen Eski Türkçeye bağlı olmakla birlikte, Kuzey ve Doğu Türkçelerine göre hızlı bir gelişme gösterdiği için bu dönemde yeni gramer şekilleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Eski Anadolu Türkçesini Anadolu'daki siyasî ve sosyal gelişmelere bağlı olarak kendi içinde Selçuklu Dönemi Türkçesi, Beylikler Dönemi Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi olmak üzere üç döneme ayırmak mümkündür.

Anadolu Selçukluları döneminde bilim dili Arapça, resmî dil Farsça olduğu için Türkçeyle dinî, ahlâkî özellikler taşıyan ve daha çok halka seslenen eserler yazılmıştır. Bu eserlerin yazılmasında beylerin; kendi millî dil ve kültürlerine önem veren, Türkçe yazan bilim adamlarını ve şairlerini koruyup destekleyen tutumları oldukça etkili olmuştur. Bilhassa, Karamanoğlu Mehmet Bey'in 15 Mayıs 1277'de yaydığı "Şimden gerü dîvânda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır." fermanı oldukça önemlidir.

Selçuklu devletinin parçalanmasından sonra ortaya çıkan Anadolu Beyliklerinde ise beylerin de millî geleneklere ve Türkçeye önem vermeleri sonucunda dil ve edebiyat açısından verimli bir dönem başlamıştır. Bu devirde Selçuklu döneminin az sayıdaki eserlerine karşılık yüzlerce eser meydana getirilmiştir.

Arapça ve Farsça unsurların henüz fazla olmadığı bu dönemin Eski Türkçeden ayrılan özellikleri olmakla birlikte bugünkü Türkiye Türkçesinin de temelini oluşturur.

Türkçenin bütün dönemlerinde olduğu gibi, bu dönemde de, gerek kelime köklerinde ve gerekse eklerde, çeşitli etkenlerin tesiri ile bazı gelişme ve değişimler gözlenmektedir.

A. Eski Anadolu Türkçesinin Başlangıcı

Eski Anadolu Türkçesi, 13. yüzyılın başlarından 15. yüzyılın sonlarına kadar Kuzey ve Güney Azerbaycan, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye, Anadolu, Kıbrıs, Ege adaları, Balkanlar, Kırım Hanlığı ve Kuzey Afrika'da oluşan yazı dilinin adıdır. Bu dil aynı zamanda Oğuz Türkçesinin ilk yazı dili olma özelliğine sahiptir. Bu yazı dili, Batı Türkçesi

adı verilen Türkçenin ilk evresini oluşturması dolayısıyla tam olarak oturmuş bir yazı dili değildir.

Eski Anadolu Türkçesinin ilk yazı dili olması sebebiyle yazım, ses, yapı ve sözcüksel özellikler bakımından varyantlı bir dil özelliği gösterir. Bu dönemde yazılmış onlarca metinde bu varyantları tespit etmek mümkündür. Böyle bir özellik göstermesinin en önemli sebebi, Arap alfabesinin Oğuzca sözcüklerin yazımında ilk defa kullanılıyor olmasıdır. Bu yüzden söz konusu dönemlerde yazılmış olan metinlerde yazardan yazara, bölgeden bölgeye ses ve yapı değişiklikleri tespit edilmektedir. Ancak bu farklılıklar ve değişimler, yalnızca Türkçe kelime ve ekler için geçerlidir; Arapça ve Farsça kökenli sözlerin yazımında kaynak dillerindeki biçimlere sadık kalınmıştır.

Bu dönem, araştırmacılar tarafından farklı adlarla anılmıştır. Başlangıçta özellikle bazı Avrupalı bilginler *Altosmanische (eski Osmanlıca)* terimini kullanmışlardır. Türkiye'de *Eski Osmanlıca* terimi Saadet Çağatay tarafından kullanılmış ancak yaygınlaşmamıştır. En yaygın terim *Eski Anadolu Türkçesi* terimidir. 15. yüzyıldaki Balkanlar sahasını içine almadığı için bu terime Faruk K. Timurtaş itiraz etmiş ve 15. yüzyılın gramerini yazdığı eserinde *Eski Türkiye Türkçesi* terimini kullanmıştır (Timurtaş 1977: VIII). Ahmet Bican Ercilasun ise; *Eski Türkiye Türkçesi* terimi Azerbaycan'ı dışarıda bıraktığı için bu adlandırmaya itiraz etmiş; *Eski Oğuz Türkçesi* terimini önermiştir ve Oğuz Türkçesinin yazı dili olmadan önceki dönemine de *Ana Oğuz Türkçesi* demenin doğru olacağını savunmuştur (Ercilasun 2004: 434).

B. Eski Anadolu Türkçesinin Dönemleri

11-13. yüzyıllar arasında Batı Türkistan'dan yani Aral Gölü çevresi ve Sirderya havzası ile Harezm bölgesinden Horasan'a ve Anadolu'ya gerçekleştirilen yoğun nitelikli Oğuz göçleri, 1040 yılında Horasan'da Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu, 1071 Malazgirt Savaşı ile de 1077 yılında Anadolu'da bağımsız bir Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu sağlamıştır. Selçuklu ailesinin yönetiminde artık Oğuz Türkleri bu iki coğrafyada bağımsız bir devlet yapısına kavuşmuşlardır. Bunun sonucu da Oğuzcaya dayalı bir yazı dilinin oluşmasıdır.

Anadolu bölgesinde meydana gelen sosyal ve siyasal gelişmeleri göz önünde bulundurarak Eski Anadolu Türkçesini, tarihî dönemleri bakımından üç devrede incelenmektedir.

1. Selçuklu Dönemi Türkçesi
2. Beylikler Dönemi Türkçesi
3. Osmanlıcaya Geçiş Dönemi Türkçesi

13. ve 14. yüzyılları Tarihî Türkiye Türkçesi terimiyle karşılayan ve Eski Anadolu Türkçesi teriminin olsa olsa Selçuklu dönemi Türkçesini karşılayabileceğini söyleyen, bu yüzden de bu terimi benimseyen Timurtaş ise Oğuzlar tarafından oluşturulan yazı dilini biraz daha farklı bir biçimde ele almış ve aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır (Timurtaş 1977: 10).

- I. Tarihî Türkiye Türkçesi (13. - 20. yüzyıllar)
 1. Eski Türkiye Türkçesi (13. - 15. yüzyıllar)
 - a. Eski Anadolu Türkçesi (13. yüzyıl)
 - b. Eski Osmanlı Türkçesi (14. - 15. Yüzyıllar)
 2. Osmanlı Türkçesi (16. - 20. yüzyıllar)
 - a. Klasik Osmanlı Türkçesi (16. - 19. yüzyıllar)
 - b. Yeni Osmanlı Türkçesi (19. - 20. yüzyıllar)
- II. Yeni Türkiye Türkçesi (20. - ... yüzyıllar)